

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

DERÉKY PÁL

A hét főbűn naiv-realista ábrázolása *Bécs, II. Paffrathgasse 3*

Ha a Magyarország felől Bécsbe érkező autósstrádát a Zentrum-Prater lejárónál hagyja el az utazó, rövidesen a Duna-csatorna partjára kanyarodik a városközpontba vezető út. A régi Práterstadionról (ma Ernst Happel stadion) elnevezett híd és az 1873-as Bécsi Világkiállításra épült és 1937-ben leégett központi kiállítási pavilonról elnevezett Rotunda-híd között található hat rövid keresztutca közül a negyedik a 19. században élt Paffrath városi tanácsos nevét viselő utca. Sem a tanácsos úr életrajza nem izgalmas, sem az utcában álló házak architektúrája, míg a következő utca, az Eligius Münch-Bellinghausen báróról elnevezett Halmgasse (költői álneve volt Friedrich Halm) nemcsak névadójával büszkélkedhet, hanem arról is híres, hogy a nyolcvanas évek elején e kötet ünnepeltje a Prater felőli sarkon található magassívszíni lakás egyik falára festette Berda József *A leves, mit főztetek...* kezdetű hazafias versének első szakaszát, miután azt a *Himnusz* dallamára elénekelte.

A Paffrathgasse 3. mégis tartogat némi meglepetést, ugyanis a kocsibehajtó mindkét falán a hét főbűn élénk színekkel festett naiv-realista ábrázolása látható. A mintegy tíz-tíz méter hosszú, két méter széles al secco technikával a falra vitt képek a mennyezet alatti sávot foglalják el, aljuk is csaknem két méter magasan van. Az utcáról nézve jobbról négy, balról három képbe sűrítette mondandóját az ismeretlen művész, akinek csak a keresztnevét sikerült kideríteni: állítólag Horst névre hallgatott vagy hallgat tán még ma is, ha hosszú élettel ajándékozta meg a sors. A képek a hatvanas évek elején készültek, olyan vaskos, otromba realizmussal, amihez képest a székesfehérvári vasútállomás hatalmas szocreál tablója, valamint ugyancsak szocreál allegorikus munkás-paraszt és vasutas domborművei akár egy Michelangelo alkotásának is tekinthetők. Viszont Horst tudta, amit tudott, nem beszélt mellé, nem disszeminált, nem volt ironikusan kétértelmű, hanem minden ecsetvonásával a lényegre tört.

Mielőtt a mű leírásába kezdenénk, sőt mielőtt bármi érdemlegeset is mondanánk, sajnálattal kell említenuünk azt a tényt, hogy ez az időtállóan tűnő főbűn-eszme a posztmodernben sajátságosan feloldódni, a komolytalanságba diffundálódni látszik. Annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy nem diffundálódik-e, jobban mondván nem szublimálódik-e,

nem robban-e fel, nem omlik-e magába most már lassan az egész posztmodern, úgy, ahogy van, sajnos szétfeszítené jelen munkánk keretét. Ezért szögezzük le – az internettel szólva –, hogy a hét főbűnnek az Accidia (lustaság, restség), a Luxuria (bujaság, kéjelgés), a Superbia (gőg, kevélység), az Ira (harag, düh), az Invidia (irigység, féltékenység), az Avaritia (kapzsiság, fősვნყség) és a Gula (torkosság, falánkság) tekintendő. Az emberiség kultúrtörténetén végigvonul a hét főbűn eszméje, hol inkább szimbolikus, hol inkább misztikus formában. Klasszikus megjelenítésének számít Hieronymus Bosch festménye, *A hét főbűn és a négy végső dolog*, Dante Alighieri *Divina Commediája* és Edmund Spenser *The Faerie Queene (A tündérkirálynő)* című költeménye. Természetesen a Bibliában, valamint Shakespeare életművében is találunk a hét főbűn magatartásformáira utaló sorokat. A bűnök képi megjelenítése rendkívül következetes maradt az évszázadok folyamán. A gőgöt általában oroslánon lovagló nőalak reprezentálja, fején korona, kezében jogar, némelyik alaknak denevérszárnya nőtt. A dühöt férfialak, amint karddal hadonászik, illetve saját öltözékét szaggatja. Az irigy lehet férfi vagy nő egyaránt: általában fekete eben lovagol. A fősვნყ is lehet mindkét nembeli, pénzesládán ülve ábrázolják, a középkorban gyakran háрпиaként. A tunya férfi vagy nő, mit tenne mást: alszik. A falánk asztalnál ülve zabál és vedel, allegorikusan viszont rókán lovagló alakként jelenítették meg, a róka kövér libát tart a szájában. A bujaságot legtöbbször nőalak testesíti meg, amint bakkecskén vagy disznón lovagol; ritkábban szirénként is ábrázolták. A hét fő bűnt a 7. században Gergely pápa foglalta rendszerbe, de egyes elemeit már az ókorban felhasználták az emberi esendőség, gyarlóság drámai vagy komikus megjelenítésére. Így például a gőg, a hübrisz tematizálásával zárul Szophoklész *Antigonéja*:

Bölcs belátás többet ér
Minden más adománynál.
Az isteneket tisztelni kell,
Gőggel teli ajkon a nagy szavak
Nagy romlásra vezetnek
S józanná nem tesz, csak a vénség.¹

Mivel a késő ókor legjelentősebb költője, Clemens Prudentius (szül. 348, megh. 405 körül) *Psychomachia* című versgyűjteményében található az erények és az ártalmas szenvedélyek harcának első irodalmi körképe, és megalkotása óta nagyjából ezerhatszáz (ilyen szempontból) eseménytelen év telt el, helyénvaló lehet az a kérdés, hogy mi történik itt nálunk az utolsó néhány évben? Született valami csendes konszenzus, hogy főbűn-ügyben semmi sem gilt többé? Erre kell gondolnunk, ha azt látjuk, hogy reklámtáblákon, továbbá az elektronikus és a nyomtatott médiában egyaránt felszólítják az embert: fukarkodj ked-

1 Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása.

vedre! Mások kedvesen, lazán felhívják ösztönös vágyaink elengedésére, kiélésére, hiszen amúgy is minden mindegy, a bekamerázott konténereket úgysem lehet toppolni, mit kell játszani az erkölcsrendőrt. De figyelemre méltó az alábbi újsághír is: „Nyalakodás, avagy a hét fő bűn. A fagyaltsorozatot fagyosan fogadta Németországban az egyház. Már kapható a hét főbűn – fagyaltban. Az édesség gyártója, és a hét különféle fagyaltnak bűnös neveket [!] adó vállalat egy angol–holland cég. Fagyikészletében van: irigység, fősévénység, kevélység, bujaság, harag, torkosság, jóra való restség. A fagyaltsorozatot fagyosan fogadta Németországban az egyház. Ezek a bűnök komoly dolgok, nem lenne szabad az üzleti életben eladási mutatók javítására használni őket, ilyesféle provokációval népszerűsíteni egy terméket – mondta a hamburgi érsekség szóvivője. A gyártó cég azzal érvel, hogy fagyaltjainak semmi köze a valláshoz, csupán hét, remek ízű édességről van szó – jelentette a *Reuters*.” Ám nemcsak a tőkés és a fagyú jégáldó, hanem az egzaktságot is. Folytassuk vizsgálódásunkat például az orvostudomány területén!

Nem is kell messzire mennünk, csak egy-két weboldallal arrébb, hogy megtudjuk: „Prof. Dr. Janka Zoltán, az SZTE Általános Orvostudományi Kar Pszichiátriai Klinika Neuropszichiátriai Rehabilitációs Osztálya vezetőjének véleménye szerint szerotonin diszfunkciók állnak a hét főbűn hátterében.”² Ezt mondjuk – ha őszinték akarunk lenni –, gondolhattuk volna. Azt is persze, hogy a helytelen táplálkozásban is létezik a hét fő bűn (1. Soha ne fogyasszunk szénhidrátot és fehérjét egyszerre... stb.), arra viszont álmunkban sem mertünk volna gondolni, hogy a nagymegrendelőkhöz szokott szoftvercégek kiszáradások számára nem képesek vagy hajlandók testre szabott megoldásokat kidolgozni. Íme hét fő bűnük, legyenek átkozottak érte:

1. Épp csak valamicskét módosítanak a nagyvállalati vagy a fogyasztói piacra szánt terméken, s úgy hozzák őket forgalomba.
2. Az „egyetlen méret mindenre jó” elvét követik: nem tesznek különbséget az iparági szegmensek között.
3. A technológiát helyezik előtérbe, nem az üzleti megoldást.
4. Nem építenek ki jó értékesítési csatornákat a viszonteladói hálózatban.
5. Egyedül az árban igyekeznek versenyezni.
6. Különálló termékeket kínálnak, s nem integrált megoldásokat.
7. Nincsenek kellőképpen elkötelezve a piac iránt.

Hát ez a bűnlajstrom aligha nyerné meg VII. Gergely pápa tetszését. Azon is elcsodálkozna, ha beírná (beíratná) a Gugliba azt a szót, hogy *Superbia*, és megnyomván a keresógombot, az eredménylistán például azt kellene látnia, hogy a

2 Janka Zoltán, *Szerotonin diszfunkciók a hét főbűn hátterében* = Clinical Neuroscience / Ideggyógyászati Szemle, a tanulmány Abstraktját
1. <http://www.szote.u-szeged.hu/psych/absztr1.html>

<http://www.tabfind.de/profile/Superbia> oldalon egy zenés flörtölő (flörtölde?) hirdeti magát és szolgáltatásait ezen a néven a világhálón, illetve egy hasoncímű film,³ amelynek kissé kép- és értelemzavaros prologusába most néhány mondat erejéig tekintsünk be, csak a borzongás kedvéért: „Én vagyok a Kevélység, minden Rossz büszke gyökere. Superbiának hívnak, a hét halálos [!] bűn kánonában az első helyen állok. Mindig én állok elől. Belőlem nő ki a bűnös szenvedélyek fája, mind a hat lányom az ő gyümölcse. Nevük: Tor-kosság – Restség – Fösvénység – Harag – Irigység – Bujaság. De nézzék bámuló szemükkel, hogyan vonul be Superbia Lucifera, hat lánya által vontatott hintóján Blaszfémia szolgálólányával és hatalmas kíséretével diadalmenetben a világgal kötendő nászát ünnepelni.”⁴

Pedig pápánk vagy íródeákja akkor még nem is írta be ugyanoda a *Luxuria* szót, amit igen jól tett, mert ilyen megjelöléssel itt egyenesen egy műholdas pornóadó hirdeti magát, adjuk is meg a paramétereit: Hotbird 13.0° a 12.092 gigaherzes tartományban. Ja igen, és nem kell előfizetni rá, esetenként is kiegyenlíthető a számla.

Nos, mindezt szükségesnek látszott előrebocsátani H. mester alkotásának bemutatása előtt, ugyanis ez a mű a fentebb vázolt PoMo eszmeiséghez képest még megbízhatóan bizánci. Horst a kígyók nagy barátja. Munkáján mindazonáltal látszik, hogy nem sok időt tölthetett herpetológiai kézikönyvek, illetve maguk a csúszómászók tanulmányozásával az állatkertben, különben nem bizonyulna egyik nagy kígyója pápaszemes kobra és anakonda, a másik viszont boa constrictor és áttört női félcipő keverékének (ha jóindulatúan eltekintünk attól, hogy mindkét állat hatalmas vízfejjel rendelkezik). A számtalan kisebb kígyó teljesen érdektelen, tekergőzésük pusztán a kép dinamizálására szolgál. A falikép eszmei mondanivalójának lényege az, hogy a nő (Kígyóbűvölő Éva) maga a bűn. Horstnak ezt a helyes és a századok során alaposan kanonizált felismerést mégsem sikerült meggyőzően ábrázolnia, ugyanis a legtöbb nő köztudottan irtózik a kígyóktól, közel sincs olyan intim viszonyban velük, mint ezeken a faliképeken. Mindkét oldalon a nagy kígyók tekeregnek körbe mindent, hol kolbásznyi vékonyan, hol anakondányi hordóvastagon. Az utcáról belépve a bal oldali freskó a hiúsággal (ad notam: irigység, féltékenység) kezdődik. Már itt feltűnik, hogy a művész bizonyos avantgárd hatásoknak lehetett kitéve, mivel az io-noi-Boccioni vagy a megsokszorozott Duchamp, Witkacy, illetve Karinyth (Frigyes) mintájára a tükör előtt ülő lófarkas lány – akinek egyik lábfejét éppen bekapta a kígyó – négyszeresen sokszorozódva látható, amint minden testhelyzetben elmerülten csodálja magát. A kígyó a következő alak, egy kapzsi férfi karjaiban dagad hordóvastagságú edénnyé, amelyben aranypénzek csillognak. A fösvény vörösre festett Andy Warhol-frizurát visel, és – mi tagadás – arcban is eléggé hasonlít Warhalára. Csak nem aljas bosszúról van szó? Ám nem időzhetünk soká ennek a figurának az exegé-

3 *Superbia*, Ein Film von Ulrike Ottinger Deutschland, 1986, 35 mm (Farbe) 15 Minuten, Berlin, Ulrike Ottinger Filmproduktion, In Koproduktion mit ZDF, Mainz, 1986.

4 D. P. fordítása.

zisénél, mert a soron következő nagydarab, buja asszony ellenállhatatlan erővel vonja magára tekintetünket. Felsőteste egyértelmű Derkovits Gyula-, Uitz Béla- valamint Pablo Picasso-hatásokat mutat. Okkerszínű, szabálytalan arca, melyet fekete haj keretez, egyszerre három-, illetve négyszögletű, szája a füléből nyílik, egyik szeme mintegy kétszerese a másiknak (szembaj?). A kéjsóvár delnő az oldalán heverészve, széttárt combokkal fixirozza a nézőt. Két könyökére támaszkodik, állát egymásnak döntött kézfejei gödrében nyugtatja. A feltámasztott alkarok háromszögében egy-egy leves tányér nagyságú, nyalókával rendelkező bombasztikus mell mered az udvar, illetve az utca felé. A keblek és a felsőtest színe fehér, míg a bujaság két hatalmas, bűnös combja lila. A kompozíció a néző tekintetét egyenesen a kéjnő lába közötti mágikus háromszögbe vezetné, ha – de itt éppúgy nem létezik „ha,” akár a szocreálban – azt el nem fedné a ronda kígyó, vagy inkább sárkány teste. A bal oldali falon tekergőző kígyónak ugyanis itt, és csakis ezen a helyen metszőfogakra emlékeztető irdatlan tüskéi nőnek. H. mester tehát sajnálatos módon nem tudta megtartóztatni magát a vagina dentata allegorikus ábrázolásától, sőt, csaknem két négyzetméteren fejtette ki elképzelését. Ám ezzel nemcsak ikonográfiai-teológiai műveltsége hiányosságaira vetül fény (egyáltalán nem mindegy, hogy kígyó vagy sárkány alakjában ábrázolja a művész a Sátánt), hanem ingatag lábakon álló zoológiai tudása is végképp magába roskad. Ki csinál itt (vagy szándékszik csinálni) mit, kivel? Laverje a szinglinek a sárkánnyá vált kígyó vagy pusztán attribútumának allegorikus megjelenítése? Az udvaron bólogató ecetfa lombja nem válaszol.

A tárgyról hosszan lehetne elmélkedni, ám mi most visszafordulunk, és a szemközti (az utca felől nézve jobb oldali) falat vesszük szemügyre. Az udvarhoz közeli sarokban térdeplő, kopasz, gőgös férfi (a fiatal Major Tamás) vakargatja félcipőfejű kígyójának a hátát. Másik kezével a földre támaszkodik, a sarkán ül. Támasztékként szolgáló karjára vagy a kígyó hatalmas, villás nyelve tekeredik (ezt a feltevést az támasztja alá, hogy a bar-na valami az állat szájából indázik elő), vagy pedig egy másik, kisebb kígyó, amelyet a nagy kígyó éppen lenyel. A kevély Major élesen balra néz, pillantását követve kiderül, hogy (bár ez fizikailag szinte lehetetlen), a mellette kalóriázó torkos szőke nő idomait szeretné megpillantani. Horst a többmázsás fenomén falánkságát azzal illusztrálja, hogy egyik kezével a kígyó farkát tömeti a szájába, a másik kezével egy hatalmas kolbászt, vagyis inkább stifoldert. A Falánkság törökülésben ül, kövér karjai alól jobbról-balról egy-egy zsákformájú emlő bukkan elő – noha már Kassák Lajos tarisnyamellű anyákról beszélt szabatosan. A kolbászevő mamái is lilára van festve, akárcsak a Bujaság combja – nyilván nem véletlenül. A zabagép mellett Adolf Hitler ül, valószínűtlenül kék szemével, szintén törökülésben, félmeztelenül. Ő a harag ábrázolása, allegorice, natürlich. Két fel-emelt karjával kígyóformájú kardot vagy kardformájú kígyót tart a feje fölél. Arckifejezése enyhén debilis, szája széle lefelé görbül, mintha azon mélézna, vajon hol ronthatta el a dolgot. Az utcához közeli sarokban találjuk a tunyaság, a jóra való restség allegorikus ábrázolását. A nő függőágy-szerű teknőben alszik, szoknyája térdig takarja az egyik lábát. A másikat, az anatómia szabályainak némileg ellentmondva, a kígyó rátekeredett farka

a bokájánál fogva a magasba rántja (térdben kitöri?). A tunyaság ezt azonban nem veszi észre, szelíd arckifejezéssel alszik tovább. Arca, a borzalmas naiv realizmus kategóriáiban szemlélve, szinte szépnak nevezhető. Talán csak neki és a hiú kislánynak van aránylag szabályos arca, nyilván azért, mert egyiküknek csak odapötytyentett gombszeme van, míg a másiké csaknem zárt. A többi alak súlyos szembajának értelmét nem sikerült megfejtennem. Összefoglalóan: erős a kígyó-szimbolika húzása, azonban az állatok minden elképzelést felülmúlóan debilis ábrázolásmódja sokat ront a hatáson. Horst női mellben sajnos nem jó, mellábrázolása nem egyszerűen, hanem felháborítóan gyatra. Színkezelése is rendkívül sok kívánnivalót hagy maga után. Jók viszont a férfiak: Andy Warhol, Adolf Hitler és a fiatal Major Tamás egyaránt felettébb alkalmasnak látszik a tőlük megkívánt bűn megtestesítésére. A hiú, a torkos, a buja és a rest nő rám nem ezt a hatást tette: szelintem még most is, mintegy fél évszázaddal a kép keletkezése után is rokonszenvet ébresztenek. Magam is szívesen odaülnek velük a tükör elé, harapnék a kolbászukból (már amennyiben az nem kígyó), lerugdosnám ölükről a ronda sárkányt, illetve melljük heverednék a teknőbe (Mészöly Miklós-hatás). A kép komoly hiányosságai ellenére igen érdekes, és Közép-Európa minden bizonnyal legnagyobb vagina-dentata-ábrázolása miatt okvetlenül védetté kellene nyilvánítani.